

ΜΑΡΙΝΑ ΒΡΕΛΛΗ-ΖΑΧΟΥ

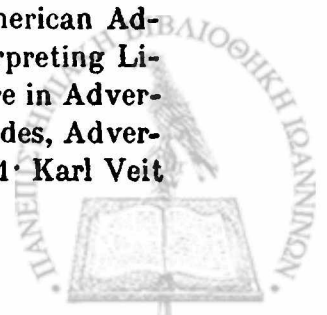
ΕΝΔΥΜΑ ΚΑΙ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ
ΣΤΗ ΖΑΚΥΝΘΟ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ 1877-1911

Η διαφήμιση¹, ως λόγος και ως εικόνα, μέσα από τον τύπο, το ραδιόφωνο, τον κινηματογράφο, την τηλεόραση, τις αφίσες κ.λπ. αποτελεί ένα πολύπλευρο αντικείμενο έρευνας². Στην επιστήμη της Λαογραφίας³ ειδικότερα δίνει τη δυνατότητα ανίχνευσης, αποκάλυψης και ερμηνείας μορφών της πολιτισμικής συμπεριφοράς των κοινωνικών ομάδων υπό την κυριαρχία των εκάστοτε οικο-

1. Διαφήμιση είναι «η τεχνική που χρησιμοποιείται για να κάνει γνωστά στο κοινό προϊόντα, υπηρεσίες, γνώμες ή αίτια, με σκοπό να πειστεί το κοινό να ανταποκριθεί με ορισμένο τρόπο προς το διαφημιζόμενο αντικείμενο» (βλ. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, Τόμος Εικοστός, Εκδοτικός οργανισμός Πάπυρος, 1984, σ. 382). Η ανάπτυξη της τυπογραφίας κατά το 15ο και 16ο αιώνα ευνόησε τις έντυπες διαφημίσεις, που πρωτοεμφανίστηκαν σε εβδομαδιαίες εφημερίδες του Λονδίνου το 17ο αιώνα και γνώρισαν ακμή κατά το 18ο. Στην Αμερική εμφανίστηκαν μετά το 1790 και έγιναν αντικείμενο έντονης επαγγελματικής δραστηριότητας οργανωμένων γραφείων μέσα στο γενικότερο πνεύμα του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού κατά το 19ο αιώνα και εξής (βλ. William G. Gabler, *The Evolution of American Advertising in the Nineteenth Century*, *Journal of Popular Culture*, XI: 4 (Spring 1978), σ. 763-771).

2. Από τις εργασίες για τη διαφήμιση αναφέρω κατ' επιλογή: Lloyd Herrold, *Advertising Copy. Principles and Practice*, New York 1926· Otto Kleppner, *Advertising Procedure*, New York 1933· S. Watson Dunn, *Advertising. It's Role in Modern Marketing*, New York 1961· A. Frey and J. Halterman, *Advertising*, Ronald Press, New York 1970⁴· Maurice I. Mandell, *Advertising*, Englewood Cliffs, New Jersey 1974. Από την ελληνική βιβλιογραφία βλ. Ιωάννου Β. Ψαράκη, Πώς πρέπει να πωλήτε και να διαφημίσετε, *Νέα Δημοσιότης*, Πάτρα 1983² (α' έκδοση Πειραιάς 1927)· Νίκου Παπαγεωργίου, Οι παλιές ελληνικές ρεκλάμες. 1900-1950, *Νέα Δημοσιότης*, Πάτρα 1985. Βλ. επίσης στο περιοδικό Βιβλιοφιλία, τεύχ. 25 (χ.χ.), Αφιέρωμα: Παλιές διαφημίσεις - Σήματα Επιχειρήσεων - Καταχωρίσεις (όπου το θέμα προσεγγίζεται δημοσιογραφικά και εικαστικά).

3. Λείπουν οι συστηματικές λαογραφικές μελέτες για το φαινόμενο της διαφήμισης. Σημειώνω μερικές από τις πιο αξιόλογες: Otto Görner, *Reklame und Volkskunde*, *Mitteldeutsche Blätter für Volkskunde*, 6 (1931), σ. 109-127· Leo Spitzer, *American Advertising Explained as Popular Art*, στο Leo Spitzer, *A Method of Interpreting Literature*, New York 1949, σ. 102-149· Julian Mason, *Some Uses of Folklore in Advertising*, *Tennessee Folklore Society Bulletin*, 20 (1954), σ. 58-61· Alan Dundes, *Advertising and Folklore*, *New York Folklore Quarterly*, 19 (1963), σ. 143-151· Karl Veit

νομικών (εμπορικών) δεδομένων. Δεν προτείνει μόνο τρόπους και πρότυπα ζωής: ουσιαστικά αντικαθρεφτίζει την ίδια την εποχή της γένεσης, επιβολής και λειτουργίας αυτών των προτύπων και αποκαλύπτει την ιεράρχηση των αξιών που εμπεριέχονται στο ιδεολογικό πλαίσιο μιας κοινωνίας¹.

Έναν από τους ζωτικότερους τομείς της διαφημιστικής δραστηριότητας αποτελεί η ένδυση². Η παρούσα εργασία ασχολείται με τη διαφήμιση ενδυμάτων και ενδυματολογικών εξαρτημάτων τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα και τα πρώτα χρόνια του 20ού στον ενδιαφέροντα ιστορικά χώρο του νησιού της Ζακύνθου, με τους στενούς, από το 15ο ήδη αιώνα, οικονομικούς και πολιτισμικούς δεσμούς με τη Δυτική Ευρώπη³.

Το υλικό που μελετάται αφορά συγκεκριμένα το διάστημα 1877-1911. Αποτελείται από 112 διαφημιστικά κείμενα δημοσιευμένα στον τοπικό (ακμαίο στην περίοδο εκείνη) τύπο⁴ της Ζακύνθου με τη μορφή «μικρών αγγελιών», «ανακοινώσεων», «γνωστοποιήσεων», «ειδοποιήσεων»: άλλοτε παρουσιάζο-

Riedel, Werbung und Reklame als VolksKundliches Problem, Beiträge zur deutschen Volkskunde und AltertumsKunde, 10 (1966), σ. 93-117. Barbara and Wolfgang Mieder, Tradition and Innovation: Proverbs in Advertising, Journal of Popular Culture, 11:2 (1978), σ. 308-319. Από την ελληνική βιβλιογραφία βλ. Δημ. Σ. Λουκάτου, Σύγχρονα λαογραφικά (Folklorica Contemporanea), Αθήναι 1963, σ. 33-37 (Η παροικία στη διαφήμιση).

1. Πρβλ. Μπ. Κουζνέτσοφ, Καταναλωτική κοινωνία. Αυταπάτες και πραγματικότητα, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1985³, σ. 16.

2. Βλ. Elizabeth B. Hurlock, The Psychology of Dress. An Analysis of Fashion and Its Motive, Arno Press, New York 1976, σ. 139-142, όπου γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην έντυπη διαφήμιση ενδυμάτων στις εφημερίδες και τα περιοδικά. Χαρακτηριστική είναι η πληροφορία ότι στις Ηνωμένες Πολιτείες ήδη το 1927 δαπανήθηκαν 750 εκατομμύρια δολάρια για διαφημίσεις στις εφημερίδες.

3. Βλ. Λεωνίδα Χ. Ζώη, Ιστορία της Ζακύνθου, Αθήναι 1955.

4. Λεωνίδα Χ. Ζώη, Λεξικόν Ιστορικών και Λαογραφικών Ζακύνθου, Τόμος Α': Ιστορικών - Βιογραφικών, Αθήναι 1963, σ. 207, λ. Εφημερίδες Ζακ., όπου οι τίτλοι 174 εφημερίδων που εκδόθηκαν στο νησί μετά το 1848 «αφ' ής εδόθη εις την Επτάνησον η Ελευθεροτυπία» στο ίδιο Λεξικό, τόμος Α', Μέρος Δεύτερο, σ. 526, λ. Περιοδικά, αναφέρονται οι τίτλοι 44 περιοδικών.

Κατά την αναζήτηση υλικού για την παρούσα εργασία ερευνήθηκαν συνολικά 75 έντυπα της περιόδου 1862-1915 που φυλάσσονται στη Δημόσια Βιβλιοθήκη Ζακύνθου. Διαφημιστικά κείμενα εντοπίστηκαν στις εφημερίδες Αγών (1877-1883), Ελπίς (1881-1896), Εμπρός (1900), Έρευνα (1902), Κόσμινο (1877-1879), Κραυγή (1883), Νέον Πνεύμα (1907), Ο Ανεξάρτητος (1895), Ο Φιλελεύθερος (1911), Πατριώτης (1893-1899) και στο περιοδικό Αι Μούσαι (1894-1911).

Τα πλήρη στοιχεία των φύλλων των εντύπων από τα οποία επιλέχθηκαν και αποδελτιώθηκαν τα κείμενα που χρησιμοποιήσα παρατίθενται στο τέλος της εργασίας.

Ευχαριστώ θερμά και από τη θέση αυτή τη διευθύντρια κ. Γεωργία Παπαδάτου καθώς και το προσωπικό της Βιβλιοθήκης για τις διευκολύνσεις και τη βοήθεια που μου προσέφεραν κατά τη διάρκεια της εργασίας μου.

νται και ως σύντομες ειδήσεις, συμβουλές ή υποδείξεις των συντακτών του εντύπου, ανυπόγραφα. Δεν συνοδεύονται από εικόνες ούτε περιβάλλονται από διακοσμητικά πλαίσια. Είναι διατυπωμένα σε απλή καθαρεύουσα και δημοσιεύονται κατά κανόνα στην τελευταία ή προτελευταία σελίδα του συνήθως τετρασέλιδου ή οκτασέλιδου φύλλου.

Γενικά τα κείμενα αυτά είναι πολύτιμα για τη λαογραφική - ενδυματολογική έρευνα, γιατί περιέχουν άφθονα στοιχεία χρήσιμα στην αναστήλωση της αστικής κατεξοχήν αμφίεσης στη Ζάκυνθο¹, αιτιολογούν πειστικά τη γοργή αστικοποίηση της λαϊκής ενδυμασίας² και αποκαλύπτουν ταυτόχρονα πτυχές της οικονομικής - εμπορικής ζωής του νησιού, καθώς μάλιστα συναφείς εργασίες απουσιάζουν σχεδόν παντελώς³.

Τα μηνύματα που περνούν μέσα από τα διαφημιστικά κείμενα είναι στερεότυπα και παραλλάσσουν με προσθαφαιρέσεις στοιχείων, ανάλογα με την περίπτωση⁴.

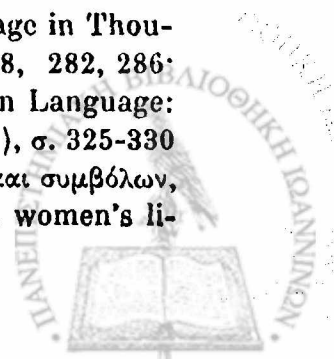
1. Βλ. Μαρίνας Βρέλλη-Ζάχου, Η ενδυμασία στη Ζάκυνθο μετά την Ένωση (1864-1910). Συμβολή στη μελέτη της ιστορικότητας και την κοινωνιολογίας του ενδύματος, Διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 1985, σ. 87-95.

2. Ό.π., σ. 96-124.

3. Χρήσιμα ωστόσο για την έρευνα της επαγγελματικής-οικονομικής ζωής στη Ζάκυνθο είναι τα στοιχεία που μας προσφέρουν οι επόμενες εργασίες: Μαριέττας Γιαννοπούλου, Η γυναικεία βιοτεχνία Ζακύνθου, Ελληνίς, έτος Α' (1921), τεύχ. 9, σ. 241-244 και τεύχ. 10, σ. 286-291· Λ. Κωστόπουλου, Οδηγός εμπόρων, βιομηχάνων, επιστημόνων και κτηματιών της νήσου Ζακύνθου, εν Ζακύνθω 1898· Άγγελου Μωρέττη, Στατιστικός πίναξ της νήσου Ζακύνθου, στο Πανηγυρικό τεύχος επί τη εκατοναετηρίδι από της γεννήσεως του εθνικού ποιητού Διονυσίου Σολωμού, Ζάκυνθος, Μάϊος 1902, σ.419-421, 429-434, 436-440, 444-446· Τιμολέοντος Κακολύρη - Άγγελου Μωρέττη, Η Ζάκυνθος υπό βιομηχανικήν έποψιν, ό.π., σ. 570-585· Ludwig Salvator, Zante, Allgemeiner Theil, Prag. 1904, σ. 455-638. Βλ. επίσης Ζώη, Ιστορία, ό.π., σ. 374-389· στου ίδιου, Λεξικόν, ό.π., τ. Α', σ. 94 (λ. Βιομηχανία), σ. 186 (λ. Ελαία), σ. 190 (λ. Εμπόριον)· ό.π. (Μέρος Δεύτερον), σ. 611 (λ. Σταφίδα)· στου ίδιου, ό.π., τ. Β': Λαογραφικόν, σ. 82 (λ. βιομηχανία), σ. 140-141 (λ. εμπόριον), σ. 530-531 (λ. χρυσοχοϊκή).

4. Για την προσεγμένη χρήση της γλώσσας στα διαφημιστικά κείμενα βλ. Otto Klepner, How to write a slogan, Printer's Ink, 222 (March 19, 1948), σ.40· David Ogilvy, Confessions of an Advertising Man, New York 1963, σ. 104 (οι διαφημιστές συμφωνούν ότι ο τίτλος είναι ο σημαντικότερος παράγοντας σε μιαν έντυπη διαφήμιση, γιατί τον τίτλο διαβάζουν πέντε φορές περισσότεροι αναγνώστες σε σχέση με το ίδιο το κείμενο. Ανάλογη για τις ενδυματολογικές διαφημίσεις είναι η παρατήρηση της Elizabeth B. Hurlock, ό.π., σ. 140: «By reading the headline alone, any one would be able to get a very good idea of what the latest and most fashionable styles are to be».

Βλ. επίσης σχετικές παρατηρήσεις στο έργο του S.I. Hayakawa, Language in Thought and Action, Harcourt, Brace and World, New York 1964², σ. 278, 282, 286· την εργασία του James W. Tankard, Jr., The Effects of Advertising on Language: Making the Sacred Profane, Journal of Popular Culture, IX: 2 (1975), σ. 325-330 (η εκμετάλλευση από τους διαφημιστές ιερών και κρίσιμων λέξεων, ιδεών και συμβόλων, π.χ. love, peace, natural foods, interpersonal honesty, self-Knowledge, women's li-

Παρουσιάζονται μέσ' απ' αυτά στο αναγνωστικό κοινό του νησιού οι ασχολούμενοι επαγγελματικά στους διάφορους τομείς της παραγωγής της ενδυμασίας¹:

1. Έμποροι υφασμάτων²
2. Έμποροι ραπτομηχανών³
3. Ράφτες και μοδίστρες ενδυμάτων⁴
4. Πιλοποιοί (και συχνά έμποροι έτοιμων πύλων)⁵
5. Έμποροι έτοιμων ενδυμάτων (και λοιπών νεωτερισμών)⁶
6. Βαφείς και ιδιοκτήτες καθαριστηρίων και σιδηρωτηρίων⁷
7. Υποδηματοποιοί⁸
8. Αργυροχρυσοχόοι - Ωρολογοποιοί (που διαθέτουν και οπτι-

beration κ.λπ.). Από την πρόσφατη βιβλιογραφία βλ. την εργασία των Torben Vestergaard και Kim Schroder, *The Language of Advertising*, Basil Blackwell, Oxford 1985 (και ειδικά τις σ. 13-48: *Language and Communication*).

1. Ο όρος «ενδυμασία» στην ευρύτερη χρήση του δεν αναφέρεται μόνο στα διάφορα ανθρώπινα «φορέματα», αλλά περιλαμβάνει και ό,τι αφορά τα στολισμό και τον καλλωπισμό του ανθρώπινου σώματος, κοσμήματα, μακιγιάζ κ.λπ. Το πνεύμα αυτό διέπει όλες τις ενδυματολογικές εργασίες. Ως παράδειγμα αναφέρω της R. Turner Wilcox, *The Dictionary of Costume*, Charles Scribner's Sons, New York 1969, όπου ποικίλοι όροι σχετικοί με το στολισμό και τον καλλωπισμό εντάσσονται στην ευρύτερη έννοια «costume» του τίτλου (π.χ. σ. 87-88: cosmetics, σ. 113: eau de cologne, σ. 201: makeup, maquillage, σ. 252: ornament, σ. 341-342: tattooing κ.λπ.).

2. Συναντώνται τα ονόματα: Ηρακλ. Δραγώνας - Κ. Μουστάκης, Ιωάννης Κονοφάος, Ηλίας Μπάφης, Αικατερίνη Πυλαρινού, Σπύρος Τσακασιάνος, Γεώργιος Φ. Χαριάτης. Οι παραπάνω συχνά εμπορεύονται ταυτόχρονα και άλλα ενδυματολογικά είδη (καπέλα, γάντια, στολίδια, καλλυντικά κ.λπ.).

3. Αναφέρονται οι Σαμουήλ Λέβης και Ιάκωβος Φέρρος.

4. Αναφέρονται οι: Αναστασία ιερέως Αθανασοπούλου, Αφροδίτη Βαλάση (επίσης μοδίστα πύλων), Γεώργιος Βουλτσάνης, Ελένη Ζαμπάλα, Νικολέτα Καψιμαλοπούλου, Ελισάβετ Δ. Μπίτση, Κευή Πετσάλη, Ελένη Διον. Σούρμπη-Νοβάκου.

5. Συναντώνται τα ονόματα: Αιμιλία Γ. Βεντούρα, Ισαάκ Βεντούρας, Ρουμβίνα Καβελάρη ή Μπελαμόρε, Μπάμπος Κασσάνος, Αλεξ. Κλαυδιανός, Γεώργιος Κλαυδιανός, Ελένη Κλαυδιανού, Κων. Γ. Κλαυδιανός και Υιοί, δις Κολοκοτσά, Νίνα Κωνσταντίνου, Αδριανή Μεσσάλα, Διονυσία Ι. Μπαμπάση, Τέτα Δ. Μπίτση, Αικατερίνη Πυλαρινού, Καλομοίρα Παπαγεωργοπούλου, Σ. Χ. Ραφνάνης, Σαμάρας, Α. Σοτοβίκη, Σ. Τσακασιάνος, Πέτρος Τσιλιόπουλος.

Από τους παραπάνω πολύ συχνά διαφημίζονται οι Αιμιλία Βεντούρα, Καλομοίρα Παπαγεωργοπούλου και Αικατερίνη Πυλαρινού. Τα καταστήματά τους πολλές φορές τα ονομάζουν «εργοστάσια».

6. Αναφέρονται οι Παν. Γουργουράκης και Σα, Γεώργιος Νεζερίτης, Ιωάννης Τσακασιάνος, Σπυρίδων Τσακασιάνος.

7. Ως βαφείς και κηλιδοκαθαριστές διαφημίζονται ο Βαρθολομαίος Μοντεβέρδες («*εκ Μεδιολάνων*») και ο Νικόλαος Σταβέρης Λέντζερης («*τη συνεργασία του αρίστου και ειδικού τεχνίτη κ. Ιωαν. Στρατοπούλου*»)· ως σιδερώτρια η Βικτωρία Κλάδη.

8. Αναφέρονται οι: Μπατίστα Μουχάτζαρ, Δ. Καποδίστριας και Ανδρέας Διον. Χρυσάφης.

κά είδη)¹

9. Κουρείς - Μυροπώλες (που διαθέτουν και άλλα ενδυματολογικά είδη όπως π.χ. γάντια, γραβάτες κ.λπ.)²
10. Φαρμακοποιοί (που διαθέτουν και είδη καλλωπισμού)³
11. Πουδροποιοί⁴

Ας σημειωθεί ότι σ' ένα χώρο, όπως αυτός της Ζακύνθου, γεωγραφικά και κυρίως πληθυσμικώς σχετικά μικρό, οι διαφημιζόμενοι δίνουν εντούτοις συχνά για δημοσίευση τα κείμενά τους συγχρόνως σε δύο τουλάχιστον εφημερίδες⁵. Βέβαια αυτό έχει τη σημασία του: είναι όργανα των δύο επιφανέστερων πολιτικών κομμάτων του νησιού κι έτσι οι επαγγελματίες προσεγγίζουν όλο το φάσμα του πληθυσμού.

Τα ονοματεπώνυμά τους συνοδεύονται πάντοτε με το προσηγορικό «Κύριος» (και «Κ». ή «κ»), «Κυρία», «Δεσποινίς», (ή «δεσποσύνη») σε μια προσπάθεια ενίσχυσης του κοινωνικού κύρους τους.

Διακρίνουμε εξάλλου μέσα στα κείμενα κυτά τη σοβαρή εξωσπιτική επαγγελματική απασχόληση και των γυναικών: αναλαμβάνουν εμπορικές - επιχειρηματικές δραστηριότητες που προϋπόθεταν οργανωμένες σχέσεις με τις αγορές της Ευρώπης και της Αθήνας. Όλα αυτά συμβαίνουν σ' ένα νησί που μόλις πριν λίγα χρόνια ως βασικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας του είχε τον αυστηρό διαχωρισμό των τάξεων αλλά και τη συντηρητική αντιμετώπιση της γυναίκας⁶, της οποίας αναγνώριζε μόνο την ενδοοικογενειακή προσφορά (με μοναδι-

1. Επισημάνθηκαν διαφημιστικές καταχωρίσεις των: Μπετίνου Κονελιάνου, Γεώργιου Μαρίνου και Λεοπόλδου Ρογάτη («διερχομένου την πόλιν»).

2. Διαφημίζονται οι: Γεώργιος Αλιβιζόπουλος, Διονύσιος Βλάχος, Παύλος Ευαγγελιστής Λούτας, Αλέξανδρος Κωνσταντίνης, αδελφοί Τσακασιάνου και Σπυρ. Γ. Τσακασιάνος.

3. Διαφημίζονται επανειλημμένα οι αφοί Πελεκάση.

4. Διαφημιζόμενοι: Αδριανή Ι. Δελαπόρτα και Τιμολέων Κακολύρης.

5. Π.χ. η μοδίστρα γυναικείων πίων Αδριανή Μεσσάλα διαφημίζεται ταυτόχρονα στην εφημερίδα *Ελπίς*, φ. 1010, 14 Μαΐου 1895, σ. 4 και στην εφημερίδα *Πατριώτης*, φ. 123, 18 Μαΐου 1895, σ. 3 με το ίδιο ακριβώς κείμενο:

«ΑΔΡΙΑΝΗ ΜΕΣΣΑΛΑ

Μοδίστα γυναικείων Πίων

έναντι θ. Ναού Αναλήψεως

Τελευταίως αφιχθείσα εξ Αθηνών εκόμισε πλουσίαν συλλογήν θερινών πίων του συρμού, επίσης άνθη διάφορα, νυμφικούς πέπλους (μαντα) και στεφάνους δια κηδείας». Στην καταχώριση του *Πατριώτη* απουσιάζει μόνο η διεύθυνση της μοδίστας.

6. Για τη θέση της γυναίκας στη Ζάκυνθο πριν από την Ένωση (1864) βλ. Ντίνου Κονόμου, *Η γυναίκα στη Ζάκυνθο επί Αγγλοκρατίας* (Ανέκδοτο στιχούργημα Διονυσίου Γρυπάρη), *Επτανησιακά Φύλλα*, 6 (1968), σ. 120-126. Από το παραπάνω κείμενο βλ. (σε μετάφραση Μαριέττας Γιαννοπούλου) σχετική πληροφορία του περιηγητή X. Scrofani το 1799: «...Εις την Ζάκυνθον αι γυναίκες μένουں πάντοτε κλεισμένες. Εξερχόμεναι έχουں προσωπίδα. Δεν κάμνουں ποτέ επισκέψεις, ούτε δέχονται, ούτε πηγαίνουں εις καμμίαν εορτήν. Οι Ζα-

κό τομέα επαγγελματικής δραστηριότητας την υφαντική και κεντητική τέχνη πάντοτε στα κλειστά όρια του σπιτιού¹. Τα άφθονα γυναικεία ονόματα στις διαφημιστικές αγγελίες μαρτυρούν λοιπόν για μιαν ουσιαστική κοινωνική μεταβολή που έχει επέλθει.

Τα διαφημιστικά κείμενα αναφέρουν πάντοτε την οδό ή συνοικία, όπου ο χώρος άσκησης του επαγγέλματος. Δίνουν έτσι τη δυνατότητα οριοθέτησης της Ζακυνθινής αγοράς, προσδιορισμού του κέντρου της εμπορικής κίνησης. Αυτό ορίζεται πρώτιστα από την Πλατεία Ρούγα (ή πλατεία οδό), την πλατεία του Ποιητού και την Εβραϊκή Συνοικία Γέτου, και κατά δεύτερο λόγο από τη συνοικία Αγίου Σπυρίδωνος Φλαμπουριάρη, την περιοχή του Αγίου Στεφάνου, την οδό Οδηγητρίας, τη θέση Γεφύρι (ή Στενόφορος), τη συνοικία Αγίου Δημητρίου, την περιοχή της Θεοτόκου Ευαγγελιστρίας, την οδό Αγίων Πάντων, την οδό Ανεξαρτησίας, τη λεωφόρο Όλγας και τους Άγιους Σαράντα².

Τα ίδια κείμενα επιδιώκουν τον όσο γίνεται σαφέστερο προσδιορισμό της θέσης του εργαστήριου ή του καταστήματος με την αναφορά της γειτονιάς (σπανιότερα και της συστέγασης) με άλλους γνωστούς επαγγελματίες ή επώνυμους συμπολίτες, των οποίων δηλωνόταν και κατ' αυτό τον τρόπο η επαγγελματική και κοινωνική επιφάνεια. Π.χ.: «εις το σπίτι του Ιωάννου Μανδηλά απέναντι από το εμπορικόν Παύλου Αβούρη», «απέναντι του καταστήματος του εμποροοράππου κ. Κοροφάου»³.

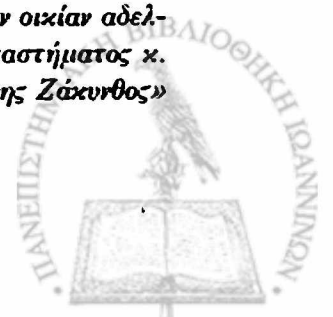
Και σε περίπτωση μετακόμισης οι επαγγελματίες θεωρούν και πάλι σκόπιμο να πληροφορηθούν μέσω της εφημερίδας τους πελάτες τους, οι σχέσεις τους με τους οποίους τους απασχολούν έντονα και συνεχώς, εύλογα. Π.χ. «Το

κίνηθι μονον μίαν φοράν το μήνα επιτρέπουν εις τας συζύγους των να πηγαίνουν εις την εκκλησίαν, εις τας αδελφάς των και τας θυγατέρας των μίαν φοράν τον χρόνον, το μεσονύκτιον και με μπασιτά...». Βλ. επίσης Κ. Καιροφύλα, Η Ζάκυνθος όπως την είδαν οι περιηγηταί. Ημερολόγιον Μεγάλης Ελλάδος (1932), σ. 179 (παρατήρηση του Γερμανού Μ. Bramsen κατά το 1814-15: «...Σπανιώτατα είδομεν γυναίκας εις τον δρόμον. Μετά δυσκολίας δε τας διεκρίνομεν μέσα από τας τζελουτζίας που έκρουβαν τα παράθυρά των»).

1. Βλ. Μαριέττας Γιανωπούλου, Η γυναικεία βιοτεχνία Ζακύνθου, Ελληνίς, 1 (1921), τεύχ. 9, σ. 241-244 και τεύχ. 10, σ. 286-291.

2. Σήμερα, μετά τους καταστρεπτικούς σεισμούς του 1953, το εμπορικό κέντρο της Ζακύνθου αποτελούν κυρίως η οδός Αλεξάνδρου Ρώμα (παλιά Πλατεία Ρούγα) και η θέση Γεφύρι ή Στενόφορος που αποτελεί τμήμα της οδού Ελευθερίου Βενιζέλου.

3. Βλ. ακόμα: «αποκάτω της οικίας του κ. Σ. Μαροκοπούλου», «πλησίον φαρμακείου Μαροκοπούλου», «εις την οικίαν του κ. Κ. Βλασοπούλου», «εν τη οικίαν του κ. Σπυρίδωνος Κορμιαρίτη», «όπισθεν καπνοπωλείου Δ. Νταλέτου», «πλησίον του κ. Μελισσηνού», «εν τη οικίαν του κ. Χαροκόπου», «απέναντι του τυπογραφείου Κοιτόρωφου», «εις την οικίαν αδελφών Μπούτσια...άνωθεν του βαφείου Νικολάου Λεντζεράκη», «έναντι του καταστήματος κ. Δημ. Βερενίκη», «αποκάτω από την Μοισαρχία», «παραπλεύρως της λέσχης Ζάκυνθος» κ.λπ.

κατάστημα αυτών μετεκομίσθη από την πλατεία του Ποιητού εις την πλατεία Ρούγα πλησίον του εμπορικού καταστήματος του κ. Διονυσίου Χαροκόπου»¹.

Τα διαφημιζόμενα προϊόντα - αφηρούν γυναικείο, ανδρικό και παιδικό πληθυσμό - είναι τα εξής:

1. Υφάσματα: («παντός είδους αρίστης ποιότητας γυναικεία και ανδρικά, όλα του νεωτέρου συρμού», «σχέδια και χρώματα πρωτοφανή του νεωτάτου συρμού», «χειμωνιάτικα, γυναικεία και ανδρικά παντός είδους», «της εποχής παντός γούστου», «στερεώτατα και διαφόρων σχεδίων δι' ενδυμασίας ανδρικής της εποχής»)· βρυβικερά· βελούδα («χρωματιστά διάφορα», «μεταξωτά διαφόρων χρωμάτων διά κολάρους επαυφορίων»)· κχιμίρια («μαύρα και χρωματιστά», «γυναικεία τεμάχια μαύρα», «καλοκαιρινά») ή κχιμήρια («διά φορεσίας, επαυφόρια και πανταλόνια, τελευταίας μόδας»)· κχιβάτσες· λινοβάμβικα· μάλλινα· μαλλοβάμβικα· κχιδράδες («πλήθος ποικίλων σχεδίων»)· μεταξωτά («μαύρα διά φόδρας και διά τα στήθη εις τας βελάδαις, ρεντεγότες και σμόκιν», «διά μανίκια»)· σατέν («μαύρα») ή σατινέ· σεβιότ («ριγέ και σκέτα μαύρα και μπλέ»)· τσίτσι· φχνέλες («καρέ μάλλινες και μαλλοβάμβικας»)· φχνελόδιανες· φόδρες («μαύραις, στακτιές, καφετί, άσπρες και ριγέ διαφόρων ποιότητων»)· χασέδες.

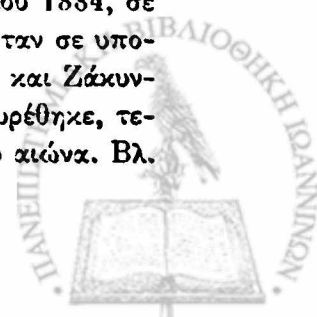
2. Μηχανές ραπτικής²: («χειροκίνηταις τελευταίας κατασκευής, στερεοαί», «του χερσιού, του ποδιού και διά υποδηματοποιούς»).

3. Εσωτερικά ενδύματα: εσωφόρια· κορσέδες· στηθόδεσμα· φχνέλες («βαμβακεραίς χρωματισταίς», «καλοκαιριναί χρωματισταί»).

4. Εξωτερικά ενδύματα: βχιπτικα· δομινά για τις Αποκρίες· επαυφόρια («έτοιμα απλά και μετ' επαυτίων και κχιουλών», «διά κχιρίας και διά κοράσια διαφόρου ηλικίας»)· ζκατέτες («τρικώ Ευρωπαϊκαίς, επίσης με μαλλιά και μετάξια παντός σχηματισμού»)· κοστούμια («της τελευταίας μόδας διά Κχιρίας»)· μπέρτες («πτερωταίς»)· ρόμπες («διαφόρων ειδών»)· σκκάκι («αλ-

1. Επίσης: «...ενώ μέχρι προχθές ειργάζετο εις τον οίκον του, προ ολίγων ημερών εσύστησε εργαστήριο εις την πλατεία του ποιητού...», «...μετεκομίσθη από την πλατεία του Ποιητού εις την πλατεία Ρούγα...», «Το κατάστημα αυτών μετεκομίσθη εν τη πλατεία του Ποιητού...».

2. Στην ελληνική ύπαιθρο η πλατύτερη διάδοση της ραπτομηχανής πραγματοποιήθηκε γύρω στο 1900 (Ιωάννας Παπαντωνίου, Συμβολή στη μελέτη της γυναικείας ελληνικής παραδοσιακής φορεσιάς, Εθνογραφικά, 1 (1978), σ. 6 και 49 (σημ. 3, Εισαγωγή). Είναι άξιο προσοχής ότι στη ζακυνθινή εφημερίδα Ελπίς, φ. 412 της 20ής Ιουλίου 1884, σε διαφήμιση των ραπτομηχανών Σίγγερ, τονίζεται ότι ήδη επί 30 χρόνια πωλούνταν σε υποκαταστήματα της εταιρείας στην Αθήνα, Πειραιά, Κέρκυρα, Πάτρα, Κεφαλονιά και Ζάκυνθο. (Η ραπτομηχανή που ευνόησε τη μαζική παραγωγή ετοίμων ενδυμάτων εφευρέθηκε, τελειοποιήθηκε και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά διεθνώς στα μέσα του 19ου αιώνα. Βλ. Turner Wilcox, ό.π., σ. 307, λ. sewing machine).

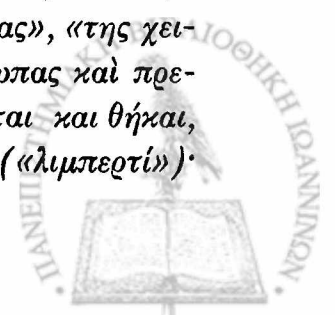
πακά, διαφόρων χρωμάτων κατασκευής Βιέννης)· σικλάκια («μάλλινα»)· φορέματα («ανδρικά και παιδιάτικα», «ανδρών και γυναικών», «έτοιμα», «διά βαπτίσια», «γυναικεία ανταποκρινόμενα εις κάθε γούστο»).

5. Κεφαλοκαλύμματα: βέλια (προσώπου)· καπέλα («ωραία και εκλεκτά καστόρια χειμερινά», «έξοχα καστόρια και αμερινά πρώτης νεωτάτων σχημάτων», «γυναικεία έτοιμα», «γαλλικά και αγγλικά», «ωραία καλοκαιρινά του τελευταίου συρμού», «καλοκαιρινά των τελευταίων σχημάτων και διαφόρων ποιότητων», «έτοιμα και μη», «θερινά ευρωπαϊκής κατασκευής», «γυναικεία έτοιμα, διαφόρων τιμών και διά κάθε ηλικία ως και νυμφικά», «ψάθινα γυναικών και κορασίων του τελευταίου συρμού», «τρίχινα, ψάθινα και κλώστινα αγαρνίριστα», «διαφόρων ειδών»), ή πίλοι («θερινοί του συρμού», «γαρνιρισμένοι και μη, παντοίων σχημάτων του τελευταίου Παρισινού συρμού», «έτοιμοι», «τελευταίου συρμού», «στολισμένοι και αστόλιστοι», «διαφόρων ποιότητων, χρωμάτων και σχημάτων του νεωτέρου συρμού», «έτοιμοι εκ μεταξωτού βελούδου μεγαλοπρεπείς και του τελευταίου συρμού»), ή πιλίδια («παντός είδους και του τελευταίου συρμού», «ανδρών και παιδων») ή (ειδικότερα) ρεπούμπλικες («μαύρες, μονόχρωμες, δίχρωμες, και ποικιλόχρωμες σταθερωτάτων χρωματισμών»), ή ψάθες («γυναικών, ανδρών, παιδων σ' όλα τα γούστα», «γυναικείαις», «γαρνιρισμένες και μη», «διαφόρων σχημάτων και ποιότητων», «εστολισμέναις και αστόλισταις», «διαφόρων ποιότητων, χρωμάτων και σχημάτων του νεωτέρου συρμού», «ωραιόταται», «κομψότατες και στερεωτάτες», «μεταξύ των οποίων και παναμάδες λευκοί ως αφρός») καθώς και καπελάκια «παιδιάτικα».

6. Κάλτσες ή «Σκάλτσες» («ανδρικά και γυναικεία») και **Υποδήματα:** («καλλιτεχνικά και ηγγυημένα», «τα κομψότερα, τα ελαφρότερα, τα στερεωτέρα, τα ευθηνότερα»)· γόβες («ατιλαζοται διά χορόν»)· παπουτσάκια.

7. Κοσμήματα: δακτυλίδια· καδένες («χρυσά και αργυρά»)· σπίλες· ωρολόγια· «και άλλα διάφορα».

8. Διάφορα ενδυματολογικά εξαρτήματα: άνθη («διάφορα», «πλούτον ανθέων», «καλοκαιρινά», «παντός χρωματισμού και γούστου», «της εποχής»)· βάτες· βεντάλιες (ή ριπίδια)· γάζες («που νεαυτές»)· γαλόνια («λουιζί»)· γάντια ή χειρόκτια («γαλλικά χρωματιστά», «γυναικεία γαλλικά (γλασέ) αρίστης ποιότητας μετά τριών και τεσσάρων κομβίων», «διάφορα είδη εκ διαφόρων δερμάτων Sued καλλίστης ποιότητας»)· γαρνιτούρες για φορέματα και πανωφόρια· γούνες· γραβάτες («παντός είδους και σχήματος», «γυναικεία» ή λαιμοδέτες («παντός σχήματος και χρώματος», «διαφόρων ποιότητων, σχεδίων, χρωμάτων, τιμών και της τελευταίας μόδας»)· δαντέλες («επίχρυσες»)· δίπτερα («χρωματιστά και λευκά παντός βαθμού διά μύωπας και προεσβύτας», «της χειρός της νέας κατασκευής διά κυρίας») ή ομικτρούαλλια («διά μύωπας και προεσβύτας», «χρωματιστά διά τον ήλιον... Παρά τω ιδίω ευρίσκονται και θήκαι, κορδόνια και παν σχετικόν»)· ζώνες· κομβία· κορδέλες («λιμπερτί»)·

μυνικέτια· μαντήλια («μεταξωτά (φουλάροδ) άσπρα και χρωματιστά», «διάφορα»)· μαχαμπού· ομβρέλες («στερεές και φτηναίς», «μεταξωταί και βαμβακεραί», «μεταξωταί καλοκαιριναί ανδρών και γυναικών», «προς 4,50 δραχ. εκάστη», «θεριναί») ή κλεξιτήρια («του σκληρού καύσωνος»)· πιούμες ή πτερά («τεχνητά πολύχρωμα», «ποικίλα», «παντός χρωματισμού και γούστου»)· ρινόμακτρα («λινά εντός κομποτάτων κιβωτιδίων»)· σκελετοί και σάρπες (για καπέλα)· στέφνια («γάμων»)· τούλια· τρχχηλιές· κηθώς επίσης: «και όλα τα είδη», «όλα τα είδη του τελευταίου συρμού», «άπαντα τα είδη του γυναικείου συρμού», «και όλα τα άλλα είδη της τέχνης» (της υποδηματοποιίας), «και άλλα είδη», «όλα τα είδη της μοδιστικής», «και λοιπούς νεωτερισμούς nouveautés», «και διάφορα άλλα είδη», «και διάφορα άλλα είδη της πολυτελείας», «και διάφορα είδη στολισμού όλα του τελευταίου συρμού», «και διάφορα είδη πολυτελείας», «και υλικά παντός είδους», «και λοιπά είδη χρήσιμα προς στολισμόν γυναικείων πιλων», «και παν ό,τι αναγκαιεί προς στολισμόν του γυναικείου φίλου» (sic). «και διάφορα άλλα εμπορεύματα», «και διάφορα άλλα υλικά πρώτης ποιότητας και τελευταίου συρμού».

9. Καλλυντικά: αρώματα («Αζουρέα, Βίβιτζ, Πομπεία, Μπερλαντίνι», «εκ των αρίστων ευρωπαϊκών καταστημάτων», «του διασήμου άγγλου αρωματοποιού ATKINSON», «πολοειδή», «...τα οποία εσχάτως επρομηθεύθη εκ των αρίστων και μοναδικών της Ευρώπης καταστημάτων LUBIM, SOCIÉTÉ, HYGIENIQUE και GELLEFRERES»)· κολόνιες· μύρα (και παχύμυρα)· μυραλοιφές· μυρούχα κυτίδια· μυρούχα σακκίδια· μυρωδικά. Επίσης: βαφή μαλλιών ή τριχοχρωστικόν («αλάνθαστον») ή υγρόν («απολύτως αλάνθαστον εις το ν' αποδίδη εις τας λευκάς τρίχας το πρώην χρώμα των, χωρίς να λερώνη το πρόσωπον, ενδυναμούν άμα αυτάς και εμποδίζον την πτώσιν των») ή υγρά («τα γνωστά επανορθωτικά των τριχών Allen's, Hebe's και Toseter») ή ύδατα («επανορθωτικά της λευκανθείσης ή της πιπτούσης κόμης»)· κηθώς και πούδρα («μοναδική αρίστης ποιότητος, απηλλαγμένη πάσης φθοροποιίας ύλης και δίδουσα εις το δέρμα λευκότητα και στιλπνότητα καταφανή», «διά των νεωτάτων χημικών μεθόδων και του τελευταίου συστήματος μηχανημάτων παρασκευαζόμενη»)· σαπούνι («αξιόλογον διά τα χέρια και διά το πρόσωπον») ή σαπούνια («ευώδη πρωτίστης ποιότητος του διασήμου εργοστασίου Rigaud e Co») ή σάπωνες («αζουρέα, πομπεία», «αρωματικοί», «μυροβόλοι», «μυρωδάτοι», «έχοντες την εξαίρετον ιδιότητα να καθαρίζωσι τους οδόντας αποτελεσματικώτατα) και υγρά («άριστα και ενεργητικά διά τους οδόντας»).

Δεν σπχνίζουσι οι ξενόγλωσσες αναγραφές: *Aides caprice de la mode brillante*· *cold cream*· *cosmetiques extra fines*· *eau de cologne*· *eaux de cologne extra fines*· *eaux de Lavande embrée*· *eau de la ande*· *eau de quinine*· *eau de toilette*· *eau de violette*· *eaux et poudres denti frices*· *heliotrope blanc*· *hommades suosfines*· *huile de nacassar ixona*· *oplats*· *poudre*

de riz regina· sachets d' odeurs et articles divers· savons regina· teintures pour les cheveux et la barbe· vinaigres de Toilettes.

Ενδιαφέρουσα είναι η συνήθεια της προσφοράς ειδών καλλωπισμού ως δώρων την Πρωτοχρονιά: «...τοιαύτα είδη και άλλα τινά κατάλληλα διά δώρα της Α' του έτους...», «κατάλληλα διά δώρα της Πρωτοχρονιάς».

Η παρακολούθηση του ευρωπαϊκού «τελευταίου», «νεωτάτου», συρμού είναι άμεση και πραγματοποιείται σε ταχτά διαστήματα.

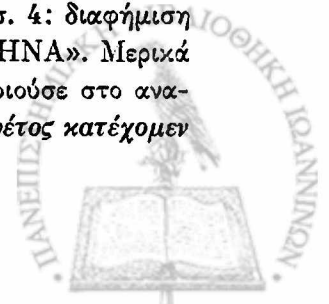
Οι ράφτες και μοδίστρες ενδυμάτων και πύλων μαθαίνουν την τέλεια εφαρμογή του σε διακεκριμένα εργοστάσια της Ευρώπης, της Αθήνας, της Πάτρας και σε πεπειραμένους τεχνίτες του νησιού. Είναι συχνές διατυπώσεις όπως οι εξής: «...εκμαθούσα κοπτικήν και ραπτικήν από μοδίστας γαλλίδας εν τω εν Πάτραις καταστήματι του κ. Διον. Πομόνη...», «...εργασθείσα παρά Ευρωπαϊκώ Καταστήματι Γυναικείων Πύλων εν τη Αλλοδαπή... και κατά το λήξαν θέρος παρά τη ενταύθα Κυρία Αιμιλία Βεντούρα... επιστρέψασα εσχάτως εκ Παρισίων»¹.

Τα περιοδικά μόδας, που ανελλιπώς έρχονται στο νησί, χρησιμεύουν επίσης στην πιστή αντιγραφή των προτεινόμενων κάθε εποχή τύπων αμφίεσης. Π.χ. στην εφημερίδα *Ελπίς* (φ. 618 της 24ης Απριλίου 1888, σ. 3), υπάρχει διαφήμιση του εικονογραφημένου περιοδικού *La Saison*. Στην ίδια εφημερίδα (φ. 835 της 16ης Φεβρουαρίου 1892, σ. 3) διαφημίζονται οι «*Παρισινοί Συρμοί. Εφημερίς των οικογενειών εκδιδόμενη καθ' εβδομάδα εν Αθήναις, μετά εικόνων αίτινες παριστώσι τα ενδύματα του συρμού των κυριών...*»².

Οι παραπάνω τεχνίτες επιδίδονται ακόμα και σε επιδιορθώσεις και μεταποιήσεις ιδίως πύλων σύμφωνα με τις εποχιακές αλλαγές των ενδυματολογικών συνηθειών, ώστε η εξωτερική εμφάνιση των πελατών να μη μειώνει την κοινωνική τους επιφάνεια (π.χ. σε περιπτώσεις οικονομικής δυσπραγίας). Έτσι πολλές αγγελίες περιλαμβάνουν υποσχέσεις όπως: «*Εκτός των ετοιμών πύλων αναδέχεται την κατασκευήν και προμήθειαν οιοδήποτε είδους του γυναικείου καλλωπισμού προς δε και οϊανδήποτε κατ' αρέσκειαν επιδιόρθωσιν παλαιών πύλων*»,

1. Βλ. ακόμα: «... μαθητεύσας εις Αθήνας και διδασθείς υπό αρίστων τεχνιτών τους κανόνας της ραπτικής τέχνης...», «...τελειοποιηθείσα εις την κατασκευήν φορεμάτων εις το εν Αθήναις γνωστόν κατάστημα της Κυρίας Λιζιέ, αφίκετο τελευταίως εξ Αθηνών», «...επί 8 έτη σπουδάσασα εν Αθήναις...», «...διαμείνας επί οχταετία εις Αθήνας και αφιχθείσα εσχάτως εις Αγίους Σαράντα υπόσχεται εργασίαν Παρισινήν».

2. Βλ. ακόμα *Αι Μούσαι*, φ. Μ, 15 Απριλίου 1894, σ. 4: διαφήμιση του αθηναϊκού περιοδικού «*Ηχώ του Συρμού*» επίσης ό.π., φ. 72, 15 Αυγούστου 1895, σ. 4: διαφήμιση του οικογενειακού περιοδικού συρμών, εργοχείρων και αναγνωσμάτων «*ΑΘΗΝΑ*». Μερικά χρόνια αργότερα, ο εμπορικός αντιπρόσωπος Διον. Φ. Μωρέττης γνωστοποιούσε στο αναγνωστικό κοινό των «*Μουσών*», φ. 446, 15 Οκτωβρίου 1911, σ. 8 ότι «...εφέτος κατέχομεν το τελειότερον δειγματολόγιον φηγουριών πλέον των 100 ειδών».

«...επισκευάζει δε και μεταποιεί πύλους καστορίνους»¹.

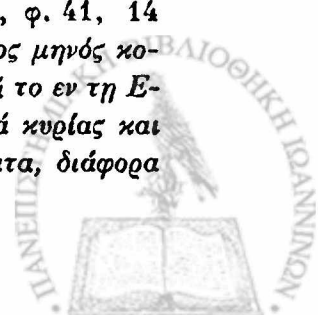
Επίσης οι τεχνίτες έχουν τη διάθεση να διδάξουν την τέχνη τους σε νεώτερους και δεν παραλείπουν να το δηλώνουν: «...ο βουλόμενος δε να εργασθείας έλθη ελευθέρως, μηδόλως αμφιβάλλον περί της εργασίας», «Δέχονται προς τούτοις και μαθητριάς προς 10 δραχμάς το μήνα, υπόσχονται δε να τελειοποιούσι τας μαθητριάς εις την τέχνην, εν διαστήματι ενός και ημίσεος έτους». Οι αγγελίες αυτές φανερώνουν εξάλλου την ικανοποιητική κίνηση των εργαστηρίων.

Αλλά και τα ενδυματολογικά προϊόντα των εμπορικών καταστημάτων σπανιότατα έχουν εγχώρια προέλευση. Κατά κανόνα εισάγονται από την Ευρώπη («εκ των μάλλον διακεκριμένων καταστημάτων», «εκ των ονομαστοτέρων εργοστασίων Αγγλίας και Γαλλίας»), από την Αθήνα και την Πάτρα, όπου οι έμποροι ταξιδεύουν κάθε saison για να ενημερωθούν και να διαλέξουν τα εμπορεύματα. Και μέσθ στο γενικότερο πνεύμα του εμπορικού συναγωνισμού φροντίζουν έγκαιρα να γνωστοποιούν με έμφαση στον τύπο τις αναχωρήσεις τους στις χώρες της αλλοδαπής ή τις μεγάλες πόλεις του εσωτερικού, και τις επικείμενες αφίξεις των «μεγάλων», «πλουσίων» συλλογών νεωτερισμών που εισάγουν, ώστε να κεντρίζουν το ενδιαφέρον και την προσδοκία του αγοραστικού κοινού. Διαβάζουμε π.χ. στην έφημερίδα Αγών (φ. 162 της 11ης Μαρτίου 1878, σ. 8): «Ειδοποιώ τας αξιοτίμους ενταύθα Κυρίας ότι κατά τας 15 ή 20 το πολύ του προσεχούς μηνός θα φέρω εις το παρά τη Πλατεία του Ποιητού κατάστημά μου εκ Παρισίων τα εξής εμπορεύματα ήτοι ...». Στην εφημερίδα Πατριώτης (φ. 27 της 8ης Ιουλίου 1893, σ. 4) «Η κ. Αιμιλία Ι. Βεντούρα, μοδίστρα γυναικείων πύλων ειδοποιεί τας απειροπληθείς αυτής πελατίδας ότι αναχωρεί μετά 20 ημέρας διά Παρισίους και Βιέννην όπως κομίση και πλουτίση διά νεωτάτων ειδών του τελευταίου συρμού το εν τη Εβραϊκή συνοικία και απέναντι του τυπογραφείου Κοντόγιωργα κείμενον κατάστημά της»².

Αποτέλεσμα αυτής της άμεσης επαφής με τις ευρωπαϊκές αγορές και της επίδρασης που ασκούν στο ζακυνθινό εμπόριο είναι και η διάθεση στο κατανα-

1. Εξάλλου τον ευπρεπισμό των ενδυμάτων και την αλλαγή στα χρώματα των υφασμάτων αναλάμβαναν περιοδεύοντες συνήθως βαφείς ή τεχνίτες του τόπου. Το «Μέγα ατμοκίνητον βαφείον και κηλιδοκαθαρήριον» του κ. Νικολάου Σταβέρη Λέντζερη ήταν-κατά το διαφημιστικό κείμενο του ιδιοκτήτη του- «μεγίστη ανάγκη εν Ζακύνθω», αφού ως την ίδρυσή του (1905) «πάντες εκαθαρίζομεν και εβάπτομεν τα διάφορα είδη των υφασμάτων μας εκ των ενόντων» (Αι Μούσαι, φ. 286, 13 Φεβρουαρίου 1905, σ. 6).

2. Η ίδια μοδίστα μετά τρεις μήνες ανακοινώνει και πάλι στον Πατριώτη, φ. 41, 14 Οκτωβρίου 1893, σ. 4 ότι «...αφικνείται εν Ζακύνθω περί τα τέλη του τρέχοντος μηνός κομίζουσα εκ των καλλιτέρων εργοστασίων των τε Παρισίων και της Βιέννης, διά το εν τη Εβραϊκή συνοικία κατάστημά της, πύλους τελευταίου συρμού, επανωφόρια διά κυρίας και διά κοράσια διαφόρου ηλικίας, πτερά, τάπητας, κορδέλλες, διάφορα υφάσματα, διάφορα μυρωδικά και λοιπούς νεωτερισμούς που νεαυτές».

λωτικό κοινό του νησιού έτοιμων ενδυμάτων εγγώριας πλέον κατασκευής μέσα στη διεθνώς διαδομένη τάση μετατροπής της μόδας σε μαζικό αγαθό προσιτό σ' όλα τα κοινωνικά στρώματα¹. Έτσι από το περιοδικό *Αι Μούσαι* (φ. 116 της 1ης Φεβρουαρίου 1898, σ. 772) πληροφορούμαστε ότι «*Νέον κατάστημα ετοιμών φορεμάτων ήνοιξε κατ' αυτάς εις θέσιν Στενόφορον ο αγαπητός συμπολίτης μας κ. Παν. Γουργουράκης και Σα. Άριστα δύναται τις εκεί να ενδυθή εξοδεύων ολίγα χρήματα και ών βέβαιος περί της στερεότητας και κομψότητας των φορεμάτων του. Μη αφήσετε να παρέλθῃ αὐτή η ευκαιρία. Ἡμπορὸν και οι πατριώται μας να υπερβούν εις όλα και καθ' όλα τους ξένους*».

Οι διαφημιζόμενοι μεταχειρίζονται και άλλους τρόπους προσέλκυσης των πελατών. Εξείρουν π.χ. και τονίζουν στις αγγελίες τους την ευαισθησία και καλαισθησία του «*Σεβαστού*» κοινού των «*ευγενών*», «*αξιοτίμων*» κυρίων, κυριών, δεσποινίδων (ή «*δεσποσυνών*») συμπολιτών τους: «*Σπεύσατε αι κομψαί Κυρίαί και Δεσποινίδες εις την καλαισθητον μοδίστραν*», «*Γνωστοποιούμεν τοις φιλοκάλοις αγορασταίς μύρων...*», «*...και τέλος παντός ό,τι δύναται να ικανοποιήση την επιθυμίαν και της μάλλον αβροφνούς θυγατρός της Εύας ήτις ολίγιστα δαπανώσα δύναται να καταστήση το καλλωπιστήριον αυτής αληθές και τέλειον κομμωτήριο*».

Δεν είναι φειδωλοί σε κοσμητικά επίθετα-στον υπερθετικό συχνά βαθμό-προκειμένου να τονίσουν την επάρκεια των καταστημάτων τους σε εμπορεύματα, και ειδικότερα την ποικιλία ποιτήτων, σχημάτων και χρωμάτων στην οποία τα προσφέρουν.

Ως ιδιαίτερο και υπέρτερο όμως προσόν φαίνεται ότι θεωρούν τις προσιτές τιμές, που ικανοποιούν και συμφέρουν οικονομικά ευρύτερα κοινωνικά στρώματα. Είναι συνηθισμένες εκφράσεις όπως: «*εις λίαν συγκαταβατικάς τιμάς*», «*εις μετριωτάτας τιμάς*», «*εις τιμάς ανεπιδέκτους συναγωνισμού*», «*παντός είδους και τιμής από τα οποία μένουν ευχαριστημένοι όλαι αι τσέπαι και όλα τα γούστα*»². Συναφώς οι εκπτώσεις και εκποιήσεις ειδών αποτελούν ένα ακόμη σύνη-

1. Εύλογα η ταχύτατη διάδοση της ραπτομηχανής ευνόησε την κατασκευή ετοιμων ενδυμάτων. Για τις πρώτες πρωτοβουλίες προς αυτή την απασχόληση βλ. Ludmila Kybalová, Olga Herbenová, Milena Lamarová, *Encyclopedia illustrata della moda*, Traduzione di Margaret Kunzle, Milano 1969, σ. 272, 274, 277. Βλ. και σημ. 30.

2. Βλ. ακόμα: «*εις συγκαταβατικοτάτας τιμάς*», «*εις μετρίας τιμάς*», «*εις τιμάς συμφερούσας*», «*εις τιμάς εκτός συναγωνισμού*», «*με τιμάς απιστεύτως ευθυνάς*», «*παντός είδους και τιμής από τα οποία μένουν ευχαριστημένοι όλαι αι τσέπαι και όλα τα γούστα*», «*εις τιμάς μη επιδεχομένας συναγωνισμόν*», «*εις τιμάς ακαταγωνίστους και ειλικρινείς*», «*λίαν ευθηνά*», «*εις τιμάς πολύ συμφερτικάς και διά το πενιχρότερον βαλάντιον*», «*αντισεισμικά, τοντέστι φθηνά*», «*...ευρίσκει καπέλλον 50 δραχμών και καπέλλον 18 δραχμών*», «*Αι τιμαί είναι μετριώταται καίτοι τα είδη ταύτα υπό βαρυτάτων επιφορτίζονται φόρων, διότι ο κ. Σ. Τσακασιάνος εμφορείται της ιδέας ότι το αληθές κέρδος υπάρχει εις την μεγάλην εξόδουσιν, όθεν ας σπεύσωσι πάντες οι φίλοι της κομψότητος*».

Οες φαινόμενα: «Το ανωτέρω κατάστημα χάριν της ευκολίας των πελατριών ηλάττωσε τας τιμάς κατά 25% ολιγότερον άλλων Καταστημάτων», «Έκτακτος ευκαιρία. Διάλυσις οριστική 25%. Έκπτωσις 25%... Όχι πλέον παζάρια αλλά τιμαί ωρισμένα και τοις μετροητοίς»¹.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι σ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου πολλά εμπορικά καταστήματα λειτουργούν ήδη ως «πολυκαταστήματα», όπως θα λέγαμε σήμερα. Παράδειγμα ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα από το περιοδικό Αι Μούσαι (φ. 355, 1 Ιανουαρίου 1908, σ. 6): «Το μοναδικόν Υελοπωλείον Πέτρου Τσιλιοπούλου επλουτίσθη θαυμασίως με όλα τα νεώτερα είδη, ιδίως χάριν των εορτών και της Πρωτοχρονιάς, όλως έκτακτα και πρωτοφανή εις την πόλιν μας. Τα τελειότερα αγγειοπλαστικά είδη, ήτοι Αγάλματα, Μπιλιετιέρες, Ανθοδοχεία, Φρουτιέρες εκ μετάλλου διαφόρων σχημάτων και ιδιοτροπιών, εκ σιδηρολίθου, πορσελάνης, γρανίτου, μαγιόλικα και φαγιάνς όλα στερεώτατα και ηγγυημένα εις τιμάς ακαταγωνίστους και ειλικρινείς, κανονισμένα με τον πραγματικόν εκπεσμόν του φράγκου προς Δρ. 1. 10. Επίσης ο επισκεπτόμενος το Κατάστημα Τσιλιοπούλου ευρίσκει κατέλλα έξοχα καστόρινα και αμερινά πρώτης, νεωτάτων σχημάτων, μασκότ Αμερικανικά, ρεπούμπλικες μαύρες μονόχρωαις, δίχρωαις και ποικιλόχρωαις, σταθερωτάτων χρωματισμών και τιμών συμφερτικωτάτων. Η προμήθεια πάντων των ανωτέρω ειδών εγένετο εκ των ονομαστοτέρων εργοστασίων Αγγλίας και Γαλλίας, τόση δε είνε η καταπληκτική συγκέντρωσις εις το ανωτέρω Κατάστημα, ώστε νομίζει τις ότι οι επισκεπτόμενοι, αυτό τρόπον τινά μαγνητίζονται και γίνονται παντοτεινοί πελάται του. Αυτό το προνόμιον έχει το μοναδικόν κατάστημα Τσιλιοπούλου και πριν αγοράσετε ο,τιδήποτε, επισκεφθήτε το διότι εκτός των συμφερτικών τιμών, θα σας δεσμεύση και ο περιποιητικώτατος τρόπος του Καταστηματαόχου».

Τέλος επισημαίνεται ότι στα έντυπα του νησιού διαφημίζονται και καταστήματα του εξωτερικού. Χαρακτηριστική είναι η πολλές φορές επαναλαμβανόμενη διαφήμιση των Grands Magasins du Printemps του Παρισιού².

Για την εμπορική αρχή ότι το κέρδος υπάρχει στην κατανάλωση βλ. π.χ. Paul A. Samuelson, Οικονομική. Μετάφραση Δ. Καραγεώργα, Χ. Παπαμάργαρη, Τόμος 1, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1975, σ. 101 («...όσο χαμηλότερη είναι η τιμή του αγαθού στην αγορά τόσο μεγαλύτερη είναι η ζητούμενη ποσότητά του»).

1. Βλ. ακόμα: «30% ΕΚΠΤΩΣΙΣ 30% ... Ο κ. Ι. Κονοφάος, αποφασίσας να παύση του να κατασκευάζη εγχώρια υφάσματα δι' ανδρικής ενδυμασίας, ειδοποιεί ότι αντί μιας δραχμής που τα επωλούσε, τα δίνει τώρα προς 70 ΛΕΠΤΑ το μπράτσο...», «...όπου και γράθαι ωραιόταται εις λίαν συμφερτικάς τιμάς, με έκτωσιν 20% ένεκα της εκπτώσεως του συναλλάγματος».

2. Βλ. π.χ. Ελπίς, φ. 447-448, 17 Μαρτίου 1885, σ. 3· 6.π., φ. 781, 24 Μαρτίου 1891, σ. 4· Πατριώτης, φ. 320, 11 Μαρτίου 1899, σ. 2.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

1. Υφασματοπωλεία

α

Ο κ. Ιωάννης Κονοφάος γνωστοποιεί εις το φιλόκαλον παρ' ημίν Κουόν, ότι εκόμισεν εκ Παρισίων και Λονδίνου, υφάσματα, παντός είδους αρίστης ποιότητος γυναικεία και ανδρικά, όλα του νεωτέρου συρμού, διακρινόμενα επί φιλοκαλία και καλαισθησία ουχί κοινή. Οι βουλόμενοι ευρίσκουσιν αυτά εις τε τα εν τη πλατεία οδώ και εν τη πλατεία του Ποιητού εμπορικά αυτού καταστήματα.

(Ελπίς, φ. 696, 1 Οκτωβρίου 1889, σ. 4)

β

Ο πνευματώδης έμπορος κ. Σπ. Τσακασιάνος μας επαρεκάλεσε να γνωστοποιήσωμεν πως έφερε ωραία καλοκαιρινά καζιμίρια αντισεισμικά, τουτέστι φθηνά.

(Πατριώτης, φ. 10, 18 Μαρτίου 1893, σ. 3)

γ

Εις το κατάστημα των κ.κ. Ηρακλ. Δραγώνα και Κ. Μουστάκη αφίχθη μεγάλη συλλογή υφασμάτων, σχέδια και χρώματα πρωτοφανή του νεωτάτου συρμού, ήτοι υφάσματα μάλλινα, μαλλοβάμβακα, βαμβακερά, λινόβάμβακα, σακάκια αλπακά διαφόρων χρωμάτων κατασκευής Βιέννης, ομοίως φλανέλαις βαμβακεραίς Χρωματισταίς κ.λ.π.

Έπαντα της θερινής εποχής εις τιμάς λίαν συγκαταβατικάς.

(Πατριώτης, φ. 122, 1 Μαΐου 1895, σ. 4)

δ

Ενδιαφέρουσα ειδοποίησις

Ο εμποροράπτης Κ. Ιωάννης Α. Κονοφάος, ειδοποιεί το Σεβαστόν κοινόν της Ζακύνθου ότι έφερε διάφορα κασμήρια διά φορεσίας, επανωφόρια και

πανταλόνια, τελευταίας μόδας, ως επίσης φασσονέ μαύρα και μπλε, σεβιότ ριγέ και σκέτα, μαύρα και μπλε πρωτίστης ποιότητας υφάσματα μαύρα διά ρε-διγγότας, βελάδας και σμόκιν, και γιλέκα άσπρα και κρεμ δια χορούς.

Πωλεί δε και με το βράτσο και όλα τα άνω υφάσματα εις τιμάς μη επιδε-χομένης συναγωνισμόν. Ειδοποιεί επίσης όλους τους ράπτας ότι έφερε προς πώλησιν από όλα τα υλικά των ραπτών, ήτοι φανέλλες καρέ μάλλινες και μαλλοβάμβακας σατέν μαύρα και μαλλοβάμβακα φόδραις μαύραις, στακτιές, καφετί, άσπρες και ριγέ διαφόρων ποιότητων, καναβάτσες, κομβία, βάταις κτλ. ως επίσης και μεταξωτά μαύρα διά φόδραις και διά τα στήθη εις ταις βελά-δες, ρεντεγότες και σμόκιν ως και μεταξωτά διά μανίκια, και βελούδα μετα-ξωτά διαφόρων χρωμάτων διά κολάρους επανοφορίων.

(Έρευνα, φ. 2, 30 Οκτωβρίου 1902, σ. 4)

2. Μηχανές ραπτικής

α

Ο κ. Σαμουήλ Λέβης, γνωστοποιεί ότι εις το Κατάστημά του, εις τη συ-νοικίαν Γέτου, ευρίσκονται μηχαναίς ραψίματος χειροκίνηταις, τελευταίας κα-τασκευής, στερεαί και πωλούμεναι φράγκα εκατόν η μία. Οι έχοντες ανάγκη-ας ωφεληθούν την ευκαιρία και θέλει ευχαριστηθούν.

(Κόσκινο, φ. 31, 14 Ιανουαρίου 1879, σ. 4)

β

Μηχαναίς Ραπτικής

Του Χεργιού - του ποδιού - και δια υποδηματοποιούς. Ευρίσκονται εις το κατάστημα του κ. Ιακώβου Φέρρου. Τας δίνει με συμφερτικαίς τιμαίς και με μεγάλαις ευκολίαις.

(Πατριώτης, φ. 129, 6 Ιουλίου 1895, σ. 4)

3. Ραπτική τέχνη

α

Ο Γεώργιος Βουλτσάνης, ράπτης, μαθητεύσας εις Αθήνας και διδαχθείς υπό αρίστων τεχνιτών τους κανόνας της ραπτικής τέχνης, εκείνους τους οποί-ους πρέπει να γνωρίζη τις ... γνωστοποιεί ότι ενώ μέχρι της προχθές ειργάζετο εις τον οίκον του, προ ολίγων ημερών, εσύστησε εργαστήριον εις την πλατείαν του «Ποιητού» υποκάτω της οικίας του κ. Σ. Μαρκοπούλου, ο βουλόμενος δε να εργασθή ας έλθη ελευθέρων, μηδόλως αμφιβάλλον περι της εργασίας.

(Κόσκινο, φ. 24, 15 Οκτωβρίου 1878, σ. 4).

β

Η Κ. Ελένη Διον. Σούρμπη Νοβάκου εκμαθούσα κοπτικήν και ραπτικήν από μοδίστας γαλλίδας εν τω εν Πάτραις καταστημάτι του κ. Διον. Πομόνη γνωστοποιεί ότι κόπτει και ράπτει γυναικεία ενδύματα, κομφά και εις τιμάς συμφερούσας. Κατοικεί εις συνοικίαν Αγίου Σπυριδωνος του Φλαμπουριάση.
(Ελπίς, φ. 613, 20 Μαρτίου 1888, σ. 3)

γ

Η δεσποινίς Αφροδίτη Βαλάση μοδίστρα γυναικείων ενδυμάτων και πίων αφίχθη εξ Αθηνών και ήρξατο των εργασιών της. Σπεύσατε αι κομψαί Κυρίαί και δεσποινίδες εις την καλαισθητον μοδίστραν κατοικούσαν πλησίον φαρμακείου Μαρκοπούλου.

(Ελπίς, φ. 1008, 30 Απριλίου 1895, σ. 3)

δ

ΜΟΔΙΣΤΡΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΦΟΡΕΜΑΤΩΝ

ΚΕΥΗ ΠΕΤΣΑΛΗ

Τελειοποιηθείσα εν Πάτραις αναλαμβάνει μετά τελείας καλαισθησίας και αμέμπτου εφαρμογής την κατασκευήν γυναικείων φορεμάτων ανταποκρινομένων εις κάθε γούστο.

Τιμαί συγκαταβατικάί.

Διεύθυνσις όπισθεν ναού Ευαγγελιστρίας.

(Αι Μούσαι, φ. 274, 15 Αυγούστου 1904, σ. 9)

ε

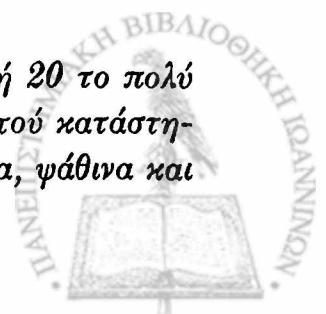
Επί 8 έτη σπουδάσασα εν Αθήναις καλλιτέχνης Αναστασία ιερέως Αθανασοπούλου μοδίστα γυναικείων φορεμάτων ήνοιξε κατάστημα εις την οικίαν αδελφών Μπύτσια [οδός Ανεξαρτησίας αριθ. 100] άνωθεν του βαφείου Νικολάου Λεντζεράκη.

(Αι Μούσαι, φ. 327, 1 Νοεμβρίου 1906, σ. 8)

4. Κατασκευή και Εμπόριο καπέλων και λοιπών ενδυματολογικών ειδών και εξαρτημάτων

α

Ειδοποιώ τας αξιοτίμους ενταύθα Κυρίας ότι κατά τας 15 ή 20 το πολύ του προσεχούς μηνός θα φέρω εις το παρά τη Πλατεία του Ποιητού κατάστημα μου εκ Παρισίων τα εξής εμπορεύματα ήτοι: Καπέλλα τρίχνα, ψάθινα και

κλώστια αραρνίριστα, κορδέλλας και γάζας που νεαυτέ σκελετούς και σάρπαις διά καπέλλα, γραβάτας γυναικείας, άνθη της εποχής, πτερά, κορσέδες, τραχηλιάς, μανικέτια, μανιτζέτες μεταξ. ομβρέλλας μεταξ. και βαμβακεράς, γόβας ατιλαζωτάς διά χορόν κτλ. προς δε καπέλλα γυναικεία έτοιμα, διαφόρων τιμών και διά κάθε ηλικία ως και νυμφικά. Πέπεισμαι όθεν ότι ου μόνον αι πελάτριάι μου πάλιν θα με τιμήσωσιν, αλλά και αι Κυρίαί εκείναι όσαι αλλαχόσε επρομηθεύοντο.

Ελένη Γ. Κλαυδιανού

(Αγών, φ. 162, 11 Μαρτίου 1878, σ. 8)

β

Εργοστάσιον Γυναικείων Πίλων

Αφροδίτη Σ. Βουτσινά

Συνέστη εν Ζακύνθω παρά της νεωστί εξ Ευρώπης αφιχθείσης δεσποινίδος Αφροδίτης Σ. Βουτσινά εργοστάσιον γυναικείων πίων εν τη οικία του Κ. Σπυρίδωνος Κοριανίτη εις θέσιν γεφύρι όπισθεν καπνωπολίου Δ. Νταλέτου. Πλουτίσασα το εργοστάσιον τούτο εξ Ευρώπης η διευθύντρια υπόσχεται εργασίαν καλλίστην και ευθυνάαν εν πάσι. Εκτός των ετοιμών πίων αναδέχεται την κατασκευήν και προμήθειαν οιοδήποτε είδους του γυναικείου καλλωπισμού προς δε και οιανδήποτε κατ' αρέσκειαν επιδιόρθωσιν παλαιών πίων.

(Ελπίς, φ. 480, 20 Οκτωβρίου 1885, σ. 2)

γ

Ποιούμαι γνωστόν εις τας αξιοτίμους Κυρίας ότι επλούτισα το εργοστάσιόν μου δι' αρίστης συλλογής καστορίων πτηνών, πτερών, δαντελλών κορδελλών γαλονίων και πάντων των χρειωδών προς κατασκευήν πλουσιωτάτων και κομφοτάτων καπέλλων άπαντα του νεωτέρου συρμού εκ Παρισίων. Η ποικιλία των ειδών και των ποιότητων θέλει ευχαριστήσσει πάσαν Κυρίαν η οποία ήθελε επισκεφθει το εργοστάσιόν μου. Ευρίσκει καπέλλον 50 δραχμών και καπέλλον 18 δραχμών, καστόρι πλουσίως και κομφώς εστολισμένον. Το εργοστάσιόν μου κείται απέναντι του καταστήματος του κ. Χαροκόπου.

Αικατ. Πυλαρινού
μοδίστρα

(Ελπίς, φ. 700, 29 Οκτωβρίου 1889, σ. 4).

δ

Εις το παρά τη Πλατεία οδώ κατάστημα των Κων. Γ. Κλαυδιανού και Υιών εκομίσθησαν εκ των καλλητέρων Εργοστασίων της Ευρώπης παντός είδους υλικά διά γυναικείους πίλους ήτοι ψάθες εστολισμέναις και αστόλιστες, άνθη, πτερά, Κορδέλλες, Γάζες, τούλια, Ομβρέλλες, Κορσέδες, Σκάλτσες, βε-

ντάλιες, χειρόκτια (*Mitaiues*), μετάξεια μαλλιά, στέφανα και γυρλάντες διά γάμους και διάφορα άλλα είδη της πολυτελείας. Το ανωτέρω κατάστημα χάριν της ευκολίας των πελατριών ηλάττωσε τας τιμάς κατά 25% ολιγώτερον άλλων Καταστημάτων. Ευθυνία, ταχύτης και Κομψότης.

(*Ελπίς*, φ. 789, 12 Μαΐου 1891, σ. 4)

ε

Εις το εμπορικόν Σ. Τσακασιάνου εκομίσθησαν εκ του εν Αθήναις νέου μηχανικού πιλοποιείου καπέλλα καλοκαιρινά των τελευταίων σχημάτων και διαφόρων ποιότητων, άπαντα δε εις τιμάς εκτός συναγωνισμού.

(*Ελπίς*, φ. 966, 17 Ιουλίου 1984, σ. 3)

στ

Συσταίνομεν εις τας Κυρίας και Δεσποινίδας το κατάστημα Αλεξ. Κλαυδιανού, το οποίον εφωδιάσθη με ωραία και εκλεκτά καπέλλα χειμερινά καστόρια, με άνθη, πτερά, κορδέλλες, γαρνιτούρες, ομβρέλλες, χειρόκτια, ζώνες, κορσέδες, στέφανα γάμων με μεγάλην συλλογήν βαπτιστικών και όλα τα είδη εργοχειρών.

(*Πατριώτης*, φ. 199, 14 Νοεμβρίου 1896, σ. 4)

5. Βαφεία, καθαριστήρια, σιδηρωτήρια

α

Ειδοποίησις. Ο κύριος Βαρθολομαίος Μοντεβέρδες εκ Μεδιολάνων βάφει κατά την νεωτέραν Γαλλικήν και Ιταλικήν μέθοδον μεταξωτά και μάλλινα φορέματα και χειρόκτια παντός χρώματος. Προσέτι αφαιρεί όλας τας κηλίδας από τα φορέματα και επαναφέρει το πρώτον χρώμα εις τα χειρόκτια.

(*Αγών*, περίοδος Δ', φ. 297, 15 Σεπτεμβρίου 1883, σ. 4)

β

Βικτωρία Κλάδη. Σιδερόνει εις την εντέλειαν. Καθαυτό αθηναϊκά. Σιδερωμα γυαλιστερό με σίδερα φερμένα από τας Αθήνας. Κατοικεί αποκάτου από την Μοιραρχία.

(*Πατριώτης*, φ. 142, 5 Οκτωβρίου 1895, σ. 4)

γ

Βαφείον. 'Ητο μεγίστη ανάγκη εν Ζακύνθω ενός μεγάλου ατμοκινήτου βαφείου και κηλιδοκαθαρητηρίου τελευταίου συστήματος, πάντες δε εκαθαρίζομεν και εβάπτομεν τα διάφορα είδη των υφασμάτων μας εκ των ενόντων. Ευ-

τυχώς την έλλειψιν έσπευσε να θεραπεύση ο αξιότιμος συμπολίτης μας κ. Νικόλαος Σταβέρης Λέντζερης, ο οποίος, τη συνεργασία του αρίστου και ειδικού τεχνίτου κ. Ιωαν. Στρατοπούλου, ήνοιξαν κατ' αυτάς εν τη Οδώ Ανεξαρτησίας και έναντι του Καταστήματος κ. Δημ. Βερενίκη Μέγα ατμοκίνητον βαφείον και κηλιδοκαθαστήριον, εκ των τελειότερων της Ευρώπης εν τω οποίω βάφονται και καθαρίζονται όλα τα είδη των υφασμάτων ανδρών, γυναικών και παιδων, βελούδα μεταξωτά, μάλλινα και βαμβακερά, μαλλοβάμβακα, λινόμεταξα, τάπητες, νήματα παντός χρώματος, κουρτίνας, παραπετάσματα. Καθαρίζονται λευκά φορέματα, γάντια και όλα τα είδη διά στεγνού καθαρίσματος. Εκτυπούνται διάφορα ευρωπαϊκά και κινεζικά τραπεζομάνδυλα. Η δε εργασία εκτελείται μετά ευσυνειδησίας και τέχνης απαραμίλλου, διότι οι παντοειδείς χρωματισμοί μένουσιν αμετάβλητοι από οιανδήποτε επήρεια, είνε ζωηρότατοι, αι σκευασίαι των διαφόρων βαφών δεν φθείρουσι τα υφάσματα και τέλος αι τιμαί είνε λίαν συμφερτικάί. Απέναντι τοιούτων σιυστάσεων, έκαστος Ζακύνθιος οφείλει μίαν να κάμη δοκιμήν και δεν θα μετανοήση.

. (Αι Μούσαι, φ. 286, 13 Φεβρουαρίου 1905, σ. 6)

6. Υποδηματοποιεία

α

Εις το γνωστόν ιταλικόν υποδηματοποιείον του Μπατίστα Μουχάτζαο, πλησίον του Αγίου Μάρκου, πωλούνται άπαντα τα είδη της υποδηματοποιείας. Βιδέλα, Σαργέδαις, Βακέταις, διάφορα δέρματα, εργαλεία και όλα τα άλλα είδη της τέχνης.

(Πατριώτης, φ. 142, 5 Οκτωβρίου 1895, σ. 4)

β

Εις το νέον Υποδηματοποιείον του κ. Δ. Καποδίστρια, παραπλεύρως Ενεχυροδανειστηρίου, κατασκευάζονται καλλιτεχνικά και ηγγυημένα υποδήματα.

(Αι Μούσαι, φ. 355, 1 Ιανουαρίου 1908, σ. 6)

γ

ΤΑ ΚΟΜΨΟΤΕΡΑ
ΤΑ ΕΛΑΦΡΟΤΕΡΑ
ΤΑ ΣΤΕΡΕΩΤΕΡΑ
ΤΑ ΕΥΘΗΝΟΤΕΡΑ
ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ

κατασκευάζονται εις το εν τη οδώ Φωσκόλου Καλλιτεχνικόν Υποδηματοποιείον του συμπολίτου μας κ. ΑΝΔΡΕΟΥ ΔΙΟΝ. ΧΡΥΣΑΦΗ.

(Ο Φιλελεύθερος, φ. 2, 17 Νοεμβρίου 1911, σ. 4)

7. Κοσμήματα - Οπτικά

α

Ο άριστος ωρολογοποιός Μπετίνος Κοντελιάνος έφερε από την Ευρώπη ωραιότατα και κομψότατα στολίδια γυναικεία και ανδρικήα, ήτοι δακτυλίδια, σπίλαις, μπερλιόκ ωρολόγια, καδένας χρυσάς και αργυράς και άλλα διάφορα, ώστε όσοι έχουνε την ευχαρίστησι να προμηθευθούν και μάλιστα για μποναμάδες, παρακαλούνται να μη λείψουν να επισκεφθούν το κατάστημά του και συνάμα να αγοράσουν και ας είναι βέβαιοι ότι θέλει ευχαριστηθούν διά το πράγμα και την μετριότητα των τιμών.

(Κόσκινο, φ. 14, 20 Δεκεμβρίου 1877, σ. 2)

β

Μεγάλη συλλογή Ομματοϋαλιών

Εις το χρυσοχοείον του κ. Γεωργίου Μαρίνου (Πλατεία ρούγα) εκομίσθησαν εξ Ευρώπης μεγάλη συλλογή ομματοϋαλιών διά μύοπας και πρεσβύτας κρθώς και ομματοϋαλία Χρωματιστά διά τον ήλιον. Προς δε έφερε και κλίμακα οράσεως δι' ης ευκολιότατα ευρίσκει ο βουλόμενος τον αριθμόν του. Παρά τω ιδίω ευρίσκονται και θήκαι, κορδόνια και παν σχετικόν.

(Πατριώτης, φ. 332, 3 Ιουνίου 1899, σ. 4)

8. Καλλυντικά

α

Εις το νέον «Κουρείον και Μυροπωλείον» του κ. Παύλου Ευαγγελιστού κείμενον εις την «Πλατείαν του Ποιητού» έφθασαν εκ Παρισίων ποικίλα εκλεκτά Μυρωδικά και Σαπούνια ευώδη πρωτίστης ποιότητος του διασήμου εργοστασίου Rigaud e Co πωλούμενα εις λίαν συγκатаβατικάς τιμάς, λίαν κατάλληλα δια δώρα της πρωτοχρονιας.

(Ελπίς, φ. 542, 21 Δεκεμβρίου 1886, σ. 2-3)

β

Παρά τω κουρείω και μυροπωλείω Σπυρίδωνος Γ. Τσακασιάνου πωλείται τριανταφυλλόλαδον (oglio di rosa) προς 3 δραχ. το δράμιον, το οπολον επρομηθεύθην κατ' αυτάς εκ Κωνσταντινουπόλεως περί της γνησιότητος του ο ποίου δίδεται προς δοκιμασίαν εις οιονδήποτε φαρμακοποιόν. Πωλείται προσέτι αμυγδαλόλαδον γλυκό μεμιγμένον μετά του άνω τριανταφυλλολάδου προς 30 λεπτά την ουγγιάν.

Ο προμηθευόμενος άνω των τριάκοντα ουγγιών αγοράζει τούτο προς 25 λεπτά την ουγγίαν. Εν τω αυτώ κουρείω και μυροπωλείω ευρίσκεται πλουσία συλλογή αρωμάτων και σαπώνων εκ των αρίστων ευρωπαϊκών καταστημάτων ως και ωραίοι λαιμοδέται. Ευρίσκονται προσέτι άριστα και ενεργητικά υγρά διά τους οδόντας και τα γνωστά επανορθωτικά των τριχών Allen's Hebe's και Toseter

(Ελπίς, φ. 628, 3 Ιουλίου 1888, σ. 3)

γ

ΗΒΗ

'Ασχετον απο κάθε επιβλαβή ουσία, παρεσκευάσθη κατά τα νεώτερα διδόμενα της επιστήμης υγρόν απολύτως αλάνθαστον εις το ν' αποδίδη εις τας τρίχας το πρώην χρώμα των, χωρίς να λερώνη το πρόσωπον, ενδυναμούν άμα αυτάς και εμποδίζον την πτώσιν των. Το αποτέλεσμά του ήναι ευκολώτατον και μονιμώτατον, η δε τιμή του ευθυνοτάτη διότι κάπερ εκάστη φιάλη «'Ηβης» περιέχει 125 δράμια υγρού, πωλείται μόνον αντι 3,50 δραχμών παρὰ τω παρασκευαστή του

ΚΑΡΑ·Γ·ΣΚΩ· ΚΑΛΥΒΩΚΑ

Εν Πάτραις

Εν Ζακύνθω δε παρὰ τω φαρμακείω Πελεκάση.

(Πατριώτης, φ. 18, 13 Μαΐου 1893, σ. 4)

δ

ΕΙΣ ΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ΠΟΥΔΡΑΣ ΑΔΡΙΑΝΗΣ Ι. ΔΕΛΑΠΟΡΤΑ

Ευρίσκεται πούδρα μοναδική, αρίστης ποιότητος, απηλλαγμένη πάσης φθοροποιάς ύλης και δίδουσα εις το δέρμα λευκότητα και στιλπνότητα καταφανή. Εξαφανίζει παν είδος παθήσεων του δέρματος.... Συνιστάται διά πάντα, προ πάντων όμως δια μικρά παιδιά. Πωλείται εις κομψότατα κντία και χύμα και εις τιμάς συγκαταβατικάς.

(Πατριώτης, φ. 242, 18 Σεπτεμβρίου 1897, σ. 4)

ε

Ατμοκίνητον Χημικόν εργοστάσιον Πούδρας Τιμολέοντος Κακολύρη

Η πούδρα του ανωτέρου εργοστασίου διά των νεωτάτων χημικών μεθόδων και του τελευταίου συστήματος μηχανημάτων παρασκευαζομένη, συνιστάται ως ανωτέρα πάσης εγγωρίου και ξένης.

(Αι Μούσαι, φ. 294, 15 Ιουνίου 1905, σ. 8)

Π Η Γ Ε Σ

Παρατίθεται κατάλογος των εντύπων με τα πλήρη στοιχεία των φύλλων που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα μελέτη.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

1. ΑΓΩΝ (1877-1883)

φ. 154, 29 Νοεμβρίου 1877	φ. (184) 16, 13 Δεκεμβρίου 1879
φ. 162, 11 Μαρτίου 1878	φ. 297, 15 Σεπτεμβρίου 1883
φ. (175) 7, 21 Σεπτεμβρίου 1879	

2. ΕΛΠΙΣ (1881-1896)

φ. 216, 24 Ιανουαρίου 1881	φ. 701, 12 Νοεμβρίου 1889
φ. 400, 13 Μαΐου 1884	φ. 705, 10 Δεκεμβρίου 1889
φ. 412, 20 Ιουλίου 1884	φ. 730, 13 Μαΐου 1890
φ. 435, 30 Δεκεμβρίου 1884	φ. 752, 7 Οκτωβρίου 1890
φ. 447-448, 17 Μαρτίου 1885	φ. 774, 17 Φεβρουαρίου 1891
φ. 480, 20 Οκτωβρίου 1885	φ. 781, 24 Μαρτίου 1891
φ. 506, 20 Απριλίου 1886	φ. 783, 3 Απριλίου 1891
φ. 542, 21 Δεκεμβρίου 1886	φ. 784, 7 Απριλίου 1891
φ. 585, 27 Σεπτεμβρίου 1887	φ. 789, 12 Μαΐου 1891
φ. 587, 11 Οκτωβρίου 1887	φ. 792, 12 Ιουνίου 1891
φ. 601, 3 Ιανουαρίου 1888	φ. 822, 3 Νοεμβρίου 1891
φ. 613, 20 Μαρτίου 1888	φ. 835, 16 Φεβρουαρίου 1892
φ. 615, 3 Απριλίου 1888	φ. 911, 27 Ιουνίου 1893
φ. 618, 24 Απριλίου 1888	φ. 966, 17 Ιουλίου 1894
φ. 624, 13 Μαΐου 1888	φ. 1008, 30 Απριλίου 1895
φ. 628, 3 Ιουλίου 1888	φ. 1010, 14 Μαΐου 1895
φ. 649, 13 Νοεμβρίου 1888	φ. 1011, 21 Μαΐου 1895
φ. 669, 2 Απριλίου 1889	φ. 1031, 8 Οκτωβρίου 1895
φ. 696, 1 Οκτωβρίου 1889	φ. 1075, 4 Αυγούστου 1896
φ. 700, 29 Οκτωβρίου 1889	

3. ΕΜΠΡΟΣ (1900)

- φ. 3, 3 Σεπτεμβρίου 1900
 φ. 4, 10 Σεπτεμβρίου 1900
 φ. 8, 27 Οκτωβρίου 1900

4. ΕΡΕΥΝΑ (1902)

- φ. 2, 30 Οκτωβρίου 1902

5. ΚΟΣΚΙΝΟ (1877-1879)

- φ. 14, 20 Δεκεμβρίου 1877
 φ. 24, 15 Οκτωβρίου 1878
 φ. 31, 14 Ιανουαρίου 1879

6. ΚΡΑΥΓΗ (1883)

- φ. 35, 24 Ιουνίου 1883

7. ΝΕΟΝ ΠΝΕΥΜΑ (1907)

- φ. 6, 25 Απριλίου 1907

8. Ο ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ (1895)

- φ. 6, 5 Μαΐου 1895

9. Ο ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ (1911)

- φ. 2, 17 Νοεμβρίου 1911

10. ΠΑΤΡΙΩΤΗΣ (1893-1899)

- φ. 9, 11 Μαρτίου 1893
 φ. 10, 18 Μαρτίου 1893
 φ. 18, 13 Μαΐου 1893
 φ. 27, 8 Ιουλίου 1893
 φ. 41, 14 Οκτωβρίου 1893
 φ. 46, 18 Νοεμβρίου 1893
 φ. 59, 17 Φεβρουαρίου 1894
 φ. 77, 30 Ιουνίου 1894
 φ. 82, 4 Αυγούστου 1894
 φ. 96, 3 Νοεμβρίου 1894
 φ. 97, 10 Νοεμβρίου 1894
 φ. 118, 13 Απριλίου 1895
 φ. 122, 1 Μαΐου 1895
 φ. 123, 18 Μαΐου 1895
 φ. 129, 6 Ιουλίου 1895
 φ. 142, 5 Οκτωβρίου 1895
 φ. 168, 11 Απριλίου 1896
 φ. 199, 14 Νοεμβρίου 1896
 φ. 242, 18 Σεπτεμβρίου 1897
 φ. 256, 18 Δεκεμβρίου 1897
 φ. 262, 29 Ιανουαρίου 1898
 φ. 301, 12 Νοεμβρίου 1898
 φ. 320, 11 Μαρτίου 1899
 φ. 325, 15 Απριλίου 1899
 φ. 332, 3 Ιουνίου 1899
 φ. 335, 26 Ιουνίου 1899
 φ. 349, 7 Οκτωβρίου 1899
 φ. 353, 5 Νοεμβρίου 1899

Π Ε Ρ Ι Ο Δ Ι Κ Ο

1. ΑΙ ΜΟΥΣΑΙ (1894-1911)

- φ. Μ, 15 Απριλίου 1894
 φ. 72, 15 Αυγούστου 1895
 φ. 116, 1 Φεβρουαρίου 1898
 φ. 265, 15 Απριλίου 1904
 φ. 274, 15 Αυγούστου 1904
 φ. 281, 1 Δεκεμβρίου 1904
 φ. 286, 13 Φεβρουαρίου 1905
 φ. 288, 15 Μαρτίου 1905
 φ. 293, 1 Ιουνίου 1905

- φ. 294, 15 Ιουνίου 1905
 φ. 317, 1 Ιουνίου 1906
 φ. 318, 15 Ιουνίου 1906
 φ. 327, 1 Νοεμβρίου 1906
 φ. 332, 15 Ιανουαρίου 1907
 φ. 355, 1 Ιανουαρίου 1908
 φ. 402, 15 Δεκεμβρίου 1909
 φ. 446, 15 Οκτωβρίου 1911

Γ Λ Ω Σ Σ Α Ρ Ι

- α λ π α κ ά : μαλακό και στιλπνό ύφασμα πολυτελείας.
- α μ ε ρ ι ν ό : ύφασμα από έριο μερινού (είδους προβάτου).
- α τ ι λ α ζ ω τ ό ς : από ατλάζι (μεταξωτό ύφασμα).
- β α κ έ τ α : κατεργασμένο δέρμα αγελάδας.
- β ά τ α : λεπτό στρώμα από βαμβάκι με επίχρισμα ξηρής κόλλας σ' όλες τις πλευρές· χρησιμοποιείται στη ραπτική ως υπόθεμα στα ενδύματα.
- β ι δ έ λ ο : δέρμα από μοσχάρι.
- κ ο λ ά ρ ο ς : επώμιο.
- λ ο υ ι ζ ί : ίσως από το γαλλικό luisant = γυαλιστερός (ρ. luire = λάμπω).
- μ α γ ι ό λ ι κ α : είδος σκευών ιδιαίζουσας κεραμικής τέχνης από πηλό στιλβωμένο και διακοσμημένο περίτεχνα.
- μ α ν δ ρ ά ς : εγχώριο βαμβακερό ύφασμα.
- μ α ρ α μ π ο ύ : φτερά από πτηνά της οικογένειας των πελαργών.
- μ π α ο ύ τ α : προσωπίδα, μάσκα.
- π α ν α μ ά ς : ψάθινο καπέλο με φαρδύ κι ευλύγιστο γύρο.
- ρ ε ν τ ε γ ό τ α : τσόχινος επενδύτης μακρύς ως τα γόνατα εφαρμοστός στη μέση με σταυρωτό ή απλό κούμπωμα και ίσια μακριά μανίχια με πρόσθετες μανσέτες.
- ρ ε π ο ύ μ π λ ι κ α : σκουρόχρωμο καπέλο από καστόρι ή τσόχα με γύρο και διακοσμητική κορδέλα στη βάση του θόλου.
- σ α γ ρ έ δ ε ς : δέρματα από ίππους ή όνους εύκαμπτα και αδιάβροχα με κοκκώδη επιφάνεια.
- σ ε β ι ό τ : μάλλινο ύφασμα.
- σ μ ό κ ι ν : επίσημο ένδυμα.
- σ π ί λ α : καρφίτσα (κόσμημα).
- τ ζ ε λ ο υ τ ζ ί α : κιγκλίδωμα στα παράθυρα για να μένουν αθέατες οι γυναίκες.
- τ ρ ι κ ώ : πλεκτό ύφασμα.
- τ σ ί τ ι : βαμβακερό ύφασμα.
- φ α σ σ ο ν έ : ύφασμα του οποίου η πλέξη δημιουργεί σχέδια

A B S T R A C T

COSTUME AND ADVERTISEMENT IN ZANTE DURING THE PERIOD 1877-1911

by

MARINA VRELLI-ZAHOU

Dressing is one of the most lively parts of the advertising activities.

The purpose of this paper is to examine advertisements of clothes during the period 1877-1911 in Zante, a historically interesting Ionian island with close economical and cultural relationships with Western Europe.

The material studied is consisted of 112 advertising texts published in the newspapers of Zante in the form of announcements or simple advices by the journalists. These texts present to the readers the people who involved in all sorts of clothing production. They also mention the place of the shops and workshops and thus giving us the position of the market.

The advertised products are cloths, sewing machines, underwear, ready-made cloths, as shirts, dresses, dress-costumes, coats etc, hats, socks, shoes, gloves, ties, umbrellas, fans, jewels and cosmetics, according to the fashion of Western Europe. In fact, the tailors, the dress and hat-makers and the merchants of Zante used to travel every season to Europe and sometimes to Athens and Patras to get information about the latest fashion and to make their orders.

In order to attract the public interest, the people of the advertisements point out, in their announcements, the elegance of their fellow - citizens, the adequate supply of goods in their stores, the variety of designs, colours, qualities and, especially, the very reasonable prices.

In general, these advertising texts are very important because they provide us with useful information about the urban costumes and the gradual urbanization of folk costumes in Zante, and because they also inform us about the financial and commercial life in Zante.

UNIVERSITY OF IOANNINA

